

E 500/93

A Magyar Pszichológiai Társaság ELABORÁTUMA

a lélektani ismeretek terjesztése
és nagyobbfokú nemzeti-kulturális
értékesítése tárgyában.

Összeállították:

BENEDEK LÁSZLÓ, BODA ISTVÁN, MITROVICŠ GYULA.

FŐBIZOMÁNYOS:

LŐRINCZ ERNŐ
KÖNYVKIADÓVÁLLALATA ÉS KÖNYVKERESKEDESE
BUDAPEST, VIII., ÜLLŐI-ÚT 18.

BUDAPEST, 1932.

KIADJA A MAGYAR PSZICHOLÓGIAI TÁRSASÁG.

TARTALOM:

	Oldal:
I. A lélektan teoretikus és praktikus jelentőségéről ..	3.
II. A Magyar Psychológiai Társaság kiküldött bizottságának javaslatai	19.
III. Kiegészítő megjegyzések és távolabbi követelmények	23.

I.

A lélektan teoretikus és praktikus jelentőségéről.

A)

(Mitrovics:)* A pszichológia alapvető jelentőséggel bír a *szellemtudományok* számára. **Lélektan és szellemtudományok.** A részletek okozati összefüggését, a következtetések szükségszerűségét nem értjük meg a szellemi élet körében, ha nem ismerjük eléggé azok kitermelő alanyát, az emberi lelket.

Világosabbá lesz a lélektannak mondott **Lélektan és történetírás.** jelentősége, ha közelebről tekintjük az egyes szellemi tudományoknak és a lélektannak egymáshoz való viszonyát. — A pragmatikus *történetírás* abban az arányban bontakozott ki a hivatalos följegyzések, annalesek és krónikák sorából, amint fejlődött az emberi lélek ismerete. És amint a lélek megismerése mind rendszeresebben és módszeresebben halad előre, és amint mind több pszichikus motivummal tudunk leszámolni, aszerint merül föl esetenként annak szüksége, hogy a már feldolgozott történelmi anyag revideáltassék. Ez a tény mutatja, hogy a lélektani eredmények felhasználása a történetírás részéről nélkülözhetetlen, amint azt újabban már a *magyar* történettudósok munkássága is, ha nem is teljes tudatossággal, dokumentálja. A történelem egyébként maga is az egész emberiség pszichikai fejlődésének a vetülete, csakúgy, mint az az emléktanyag is, amelyik ennek a történelmi fejlődésnek az **Lélektan és irodalom.** eredménye: az *irodalom és a művészetek*. Amint kicsiben a gyermekek és a gyermekkorukat élő népek primitív rajzai a fejlődéslélektannak (Entwicklungspsychologie) pótolhatatlan vizsgálati anyaga, úgy az irodalmi és művészeti emlékek is az egyes nemzetek, valamint az egész emberiség lelki fejlődésének hű és szemléletes kifejezői. És ezeknek értelmezéséhez a kulcsot a pszichológiai módszer adhatja

* A zárójelben fejtegetéseink elé tett nevek az utánuk következő fejtegetések szerzőit jelölik.

meg. — (Boda:) Mondhatjuk, hogy az irodalmi (és művészeti) *kritika* fejlődése is valamennyire párhuzamos lélektani ismereteink ill. belátásaink fejlődésével, a teremtő egyéni és közösségi lélek munkásságába való egyre gazdagabb és mélyebb pszichikus belátásainknak egyre szélesebb körben való ismeretessé válásával. Ezek az új lélektani gazdagodások és belátások talán a legfontosabb okai az utolsó évtizedekben oly gyakori irodalmi (és művészeti) újra-értékelési, *átértékelési* kísérleteknek és éppígy az irodalmi *fogalmakkal* és *műfajokkal* való meg-megújuló új leszámoláskísérleteknek, valamint annak a jelenségnek, hogy a filológia régi tárgyköre *újszerű problémákkal* bővül (pl. írók „pszichografikus“ életrajza és műveiknek ily alapon való értelmezése, vagy egyes nemzeti irodalmak, sőt nemzetegészek jellegzetes lelki sajátosságainak különböző filológiai és lélektani módszer-kombinációkkal való meghatározás-kísérletei). Mind e jelenségekre igen szép példákat találunk a legújabb évtized magyar tudományos irodalmában is.

Lélektan és nyelvtudomány.

(Mitrovics:) Míg azonban a mondott tárgykörök tudományos feldolgozásában idáig a pszichológia hatása, sajnos, a legtöbbször nem a kellő tudatossággal és elvi tisztasággal, sőt sokszor csak mintegy „tudat alatt“ érvényesült (úgy hogy, éppen ezért, ezen a téren még igen nagy feladatok várnak a pszichológiára), addig a *nyelvtudomány* körében már régóta tudatosan és tervszerűen utálnak a kutatók a lélektan eredményeire, mint felhasznált segédeszközökre. Wundt alapvető és azóta sokképen kiegészített nyelvpszichológiai vizsgálatai után ma már általánosan elfogadott elv, hogy, ellentétben az addigi logisztikus iránnyal, a nyelvtények magyarázására elsősorban a pszichológiai módszer alkalmas. Hogy ebből kiváló fontosságú következtetések vonhatók le a nyelvoktatás számára is, egészen kétségtelen. Hogy egyebet ne említsünk, ilyen mindjárt az is, hogy idáig a nyelvoktatás körében, a vizuálisak mellett, csak az auditív képzeteknek tulajdonítottak fontosságot, holott ezzel szemben kétségtelen, hogy a nyelv kiválóan *akusztikomotorikus* jelenség. Ebből az a fontos didaktikai következmény származik, hogy élő és holt nyelvek tanításában alapvető módszeres különbség nem tehető és a klaszszikus nyelvek tanításában nem nélkülözhetjük az akusztikomotorikus beidegzéseket. Ennek a követelménynek bővebb kifejtése azonban nem tartozik ide.

Lélektan és gyakorlati pedagógia.

Úgy hisszük, nyitott ajtót döngetnénk, ha a *gyakorlati pedagógia* munkakörében akarók hosszasan igazolni a pszichológiai ismeretek fontosságát. Legyen szabad mégis, annak megvilágítására, hogy a pedagógiai gyakorlatnak mennyire szüksége van arra, hogy eljárását, a pszichológiai eredmények szemmeltartásával, azok állandóan

megtermékenyítsék, egy aktuális problémára reámutatnunk. A nyilvános iskolázás körében idáig túlnyomóan az értelmi képzés uralkodott az oktatás és tanítás alakjában. Hogy ezzel a szorosabb értelemben vett „nevelési“ feladatok köréből még nagyon keveset oldhattunk meg, egészen természetes. A pszichológiai eredmények most hatékonyan mutatnak rá a lélekben az *érzelmi* motívumok nagy szerepére s az értelmi, érzelmi és akarati élmények belső egységére. A mai konstitúciós vagy strukturális pszichológia az egész ember globális egységéből indul ki. Ami mégis az emócionális élményeket közelebbről illeti, azokat diffuzív és legtöbbször perszeverációs természetük jellemzik kiválóan. Ebből következik, hogy csakis ezek segítségével lehet a gyermek fejlődésére maradandó hatást gyakorolni, mert ezek állandó tendenciákat teremtenek, amelyekben át szinte akkor is hatásunk alatt tartjuk a növendékeket, amikor térbelileg azok már elszakadtak tőlünk. De az egyes ismeretanyagok is részletekben csakis úgy hatolhatnak mélyebben a gyermek lelkébe, ha gondoskodunk azok erősebb érzelmi akcentusáról, mert az érzelmi hangsúly a benyomások folyamán a megfelelő idegközpontokban vérbőséggel és oxigén-koncentrációval jár. Ez a didaktikára átvive azt jelenti, hogy a száraz leckéztetés teljesen elveszti célját. A figyelés és emlékezés kiválasztó munkájára, méginkább a képzelet tevékenységére szabályozólag, sőt irányítólag hat az affektus; sőt bizonyos fokig a gondolkodás körében is. Mindezek eléggé új megállapításai a modern pedagógiának és például szolgálhatnak arra, hogy az az ösztönzést és anyagot nagy részben a pszichológiából meríti. A tanítónak tehát eleven pszichológiai érzekre és iskolázottságra van szüksége, amit nem szerezhet meg úgy, ha azokat másodkézből iparkodik elsajátítani.

(Boda:) Nehány rövid szót szóljunk azonban a pszichológiának az *elméleti pedagógiához* való viszonyáról is. A pedagógiának — természeténél fogva — voltaképp *kettős alapja* van: ha egyik alapja a nevelés *céljait* kitűző *filozófiai* (így elsősorban metafizikai, etikai, társadalom-filozófiai, sőt nemzetfilozófiai, másfelől módszertani) alap, másik alapja a nevelés rendelkezésére álló *eszközöket* és az azok leghelyesebb igénybevetését, az azokkal való legértelmesebb-célszerűbb bánásmódot megvilágosító *lélektani* alap. Hiszen a nevelői fejlesztés lélektani folyamat, amelyet a nevelő *lelkisége* vált ki és amely a neveltnek is közvetlenül mindig *lelkiségét* befolyásolja — a *nevelő lelkiség* által kívánt irányban.

Lélektan és elméleti pedagógia

(Mitrovics:) Az előbbiekből az is következik, egyébként is meglehetősen uralkodó felfogás, hogy az érzelmek nagy szerepet visznek az ember esztétikai életében. Ezért is, más okból is, mind az esztétikai értékelésben, mind az esztétika rendszeres

Lélektan, esztétika, humanitás

művelésében nélkülözhetetlen alapokat nyújt a pszichológia. Ennek a megállapításnak az igazságát nem csökkenti az, hogy az elméleti esztétikának egyik iránya, melyet *Fechner* óta találóan az „*Ästhetik von oben*“ névvel illetnek, a pszichologizmust lehetőleg kirekeszteni törekszik. Kétségtelenül szükségünk van ugyanis olyan tudományra, amelyik a szép kultuszának a törvényszerűségeivel foglalkozik, ez pedig kénytelen a műalkotásoknak az *emberhez való viszonyából* kiindulni. Az ilyen értelemben felfogott esztétika nem vonhatja el még egyetemességre törekvő tételeit se máshonnan, mint a művészetek *fejlődéséből*, ezzel kapcsolatban pedig az esztétikai *tetszés* élményéből; mindezek pedig par excellence pszichikai jelenségekre utalnak. A művészet a tiszta humanitás kifejezése; a tiszta humanitás lényegére s törvényszerűségeire pedig elsősorban csak az emberi lélek ismerete deríthet fényt.

Lélektan és etika. Az embernek *erkölcsisége se választható* el pszichikai lényétől. Az erkölcs is a tiszta humanitás kiegészítő része, aminthogy erkölcsös és erkölcstelen is csak ember lehet. Az etikai elvek függetlensége megvalósításuktól nem jelentheti azt, hogy ezek az ember lényétől, tehát pszichikai valóságától függetlenül is megkonstruálhatók volnának. Föltételezhetünk ugyan egy abszolút jellegű értékelméletet, ennek azonban hiánytalan kiépítése és teljes megismerése csak a végtelenben következhetik be. Éppen ezért a rendszer fokozatos kiépítése mégis csak az emberi szellem alkotása lehet és csakis az emberi lét viszonylatainak a mérlegelésével lehetséges. Még szembetűnőbb a lelki motívumok jelentősége az erkölcsi élet *megvalósításában* és az erkölcsi *nevelésben*. A pszichikai tényezők erősítése, az intelligencia fokozása, az érzelmi élet elmélyítése egyaránt hozzájárulnak az erkölcsi színvonal emelkedéséhez. Mindezek pedig csakis pszichológiai alapon lehetségesek.

(Boda:) Az etikai világ azonban, a fentiekben foglaltaknál túlmenően, bizonyos joggal a maga *egészében* is úgy fogható fel, mint közvetlenül egyenesen az emberi *lelkiség* követelményeiből fölvirágozott nagyszerű kultúrális és ideális érték. Ily felfogás értelmében maguknak az *etikai normáknak* — bizonyos tekintetben — „abszolút“-ként ítéltető világa is egy a mi éppen ilyen emberi lelkiségünknek megfelelő s annak végsőbb determináltságaitól is meghatározott világ.

Lélektan, filozófia, világszemlélet.

Ez a megjegyzésünk már a lélektannak nagyjelentőségű *filozófiai* vonatkozásainak körébe vág. Ezúttal elég lesz e problematikában csupán még annak is hangsúlyozása, hogy voltaképpen minden ismeretünk és minden tudományunk épp ilyen emberi megismerő, felfogó, értelmező *értelmiségünk* által is eleve meg van határozva, mert

hiszen ennek a mi emberi értelmiségünknek sajátos természete, egysége, benső struktúrája és legvégső determináltságai vannak. Ilyen végső — és maga értelmünk által semmikép át nem hágható — determináltságok: *a)* végső *érztféleségek*, *b)* végső *fogalmi kategóriák* (amelyek eleve meghatározzák, hogy mely „dolgokat” foghatunk fel egyáltalában, hogy mely fogalmakat alakíthatunk ki), *c)* végső *viszony-kategóriák* (amelyek meghatározzák, hogy bármi dolgokat: érzeteket, képzeteket, fogalmakat, gondolatokat, érzéseket stb. egyáltalában mely lehető viszonylatokban kapcsolhatunk, akár tudatosan, akár „tudattalanul”), *d)* végső értelmi (pl. logikai) *alapelvek* és *e)* végső *evidenciák*. Minden metafizikai világfelfogásunk, világképünk, a világmindenségről lehető minden sejtelmünk és elképzelésünk is csak emberi értelmiségünk determinációi szerint alakulhat és ekként valójában az *ismeretelméleti* problémák se oldhatók meg kielégítő mélységben és teljességben a lélektan segítségül vétele nélkül és a metafizikai problémáknak is ilyen vagy olyan szellemű megoldása is, a legmélyebbről, éppen ilyen vagy olyan lelkeségünkből (értelmiségünkből, de ezenfelül összes kedélyi-érzelmi és akarati igényeinkből, hajlamainkból, követelményeinkből) fakad. — Kisebb egyetemes jelentőségű, de elsőrendűen fontos *tudományelméleti* igazság, hogy az ismereteinket *egyedül* megbízhatóan feldolgozni képes *logikai* műveletek és minden lehető *módszertani* eljárásunk is végeredményben szintén *csak* értelmiségünk (tehát lelkeségünk) azon végső determinációinak, törvényszerűségeinek és követelményeinek megfelelően folyhatik le „értelmesen”, helyesen, „igazságokra” vezetően, amelyek emberi-egyéni értelmiségünk éppen ilyen természetét, egységét, struktúráját, tevékenységirányait stb. jellemzik. E végső értelmi determinációkat, minthogy azok *lelki* determinációk, éppenúgy, mint minden egyéb lelki determinációinkat, elsősorban éppen a lélek tudománya, a lélektan hivatott módszeres kutatásainak tárgyává tenni. Az idevágó, eddig igen kevés, de igen érdekes vizsgálatok nem várt rendkívüli exaktságú eredményekre vezetnek, ha e vizsgálatok helyes lélektani módszerét egyszer felismernünk sikerült.

Messzire vezetne annak bizonyítása, hogy **Lélektan, kultúra, közösségi élet.** a helyes lélektani belátások mennyire jelen-
 tenek azonban kulcsot a *közösségi* és *társadalmi* élet és az egyetemes kultúra értékeinek, életének, tevékenység-köreinek és intézményeinek igazabb, teljesebb és mélyebb megértésében is. Minden nagyobb emberi közösség emberi egyéneknek, elsősorban emberi-egyéni *lelkeségeknek* közössége és az egyéneket érő, rájuk ható *minden* behatás és változás — még a testi is vagy az élettelen környezettől vagy az esetlegességektől függő is — legalább is az életes fejlettségnek *emberi* magasságú fokán csak lelki izgalmak és folyamatok közbeiktatódása által válha-

tik közösségi és kulturális értékke. Minden *kultúra* is szükség-szerint a *lélek* kultúrája és viszont a lélek minden legparányibb megnyilatkozása (beszéd, cselekedet, sőt csak kifejező mozdu-lat) — és közvetlenül *csakis* ez — valamely fokon kultúra-módosító és magasabb- vagy alacsonyabbrendű kultúrát kiala-kító tényező.

A fentieknél fogva nyilvánvaló, hogy mind a lélektannak a *tudományok* sorában őt megillető (— de teljes gazdagságában rendszerint mindmáig fel nem ismert —) középponti jelentő-sége, mind pedig a helyes lélektani felismeréseknek, megértés-nek és belátásoknak nagy *gyakorlati*, közösségi, kulturális értéke (— még a benső kormányzati, közigazgatási vagy a külső poli-tikai, a nemzetközi diplomáciai életben is, vagy akár (amint újabban egyre többen és egyre több vonatkozásban végre fel-ismerni és hangsúlyozni kezdik) a gazdasági élet terén is —) az *értelmes* emberi előrelátásnak parancsolólag írja elő a lélek-tani ismeretek és helyes belátások fejlesztésének és terjesztésé-nek kötelességét. Ez a kötelesség nemcsak hatalmas jelentőségű *tudománypolitikai* és *egyetemes kulturális* feladatot jelent, de jelent nem kisebb fontosságú *nemzetpolitikai* (és ezen belül például nemzetvédelmi, nemzetfejlesztési és nemzetgazdasági) feladatot is. Így pl. jelent *nemzetgazdasági* feladatot nemcsak a nemzeti gaz-dasági életnek *értelmesebb-célszerűbb*, a lakosság *lelki igényeivel*, természetével és egy adott történeti pillanat egyetemes emberi lelki helyzetével, („szituációjával” és „konstellációjával”) és törek-vés-irányaival is számotvető rendezése és irányítása terén, de a nemzet lelki (értelmi, érzelmi, akarati, etikai, szociális, kulturális) erőinek (képessegeknek, tehetségeknek, alkalmasságoknak), mint-egy a nemzet (nem anyagi, de) *szellemi „nyersanyagainak”*, az egyénekben (mint értékforrásokban, értékhordozókban) rejlő értékeknek az eddig szokásosnál hasonlíthatatlan mértékben értelmesebb és gazdaságosabb kihasználása terén. Fogyatékos képességűek, normálisok és magasabb fokú képességekkel ren-delkező egyének külön képzése, minden munkahelyre a *meg-felelő*, vagyis az oda lelki kvalitásainál fogva alkalmas egyének állítása: *felbecsülhetetlen* értékű követelmény, amelyet azonban ma még legfeljebb épp a *legalsóbb* néprétegekben értékesítenek nem is annyira az „államok” maguk — amelyek igen lassan szoktak a szükséges helyes belátásokig érni, — de a reális élet követelményeivel jobban számolni képes kereskedelmi-ipari világ (így elsősorban a legpraktikusabb Amerikában, a mi kon-tinensünkön pedig Németországban, pl. a gyári munkások meg-válogatásánál, közlekedési územek alkalmazottainak kiválogatásánál stb.), míg a nemzeteket és államokat vezetni és irányí-tani hivatott *magasabbrendű* funkciókra való ember-válogatásban ma is — sokszor épp a legkényesebb helyeken is — az elkép-zelhető legmegnemfelelőbb vagy a legdilettánsabb motívumok legféltelenebb zűrzavarával találkozunk, a „véletlenről” vagy

a demagógiának, a csak a *személyt* tekintő „protekciónak“, a sok államban oly rendkívül nagyfokú korrupciónak átkáról nem is szólva. *Nemzetvédelmi* feladat pl. a megnefelelő helyeket betöltő egyénektől való szabadulás (és az ily egyéneknek más, nekik megfelelő helyre állítása), éppígy ennek ellentéte: a megfelelő emberek alkalmazása és a képességeknek, tehetségeknek idejében való felismerése, kifejlesztése és helyes értékesítése, a közösség javára való hasznosítása. De nemzetvédelmi feladat maga a *helyes* lélektani ismeretek és belátások *terjesztése* is, mint egyetlen valóban hatékony óvószertünk a lelki fertőzések ellen (amelyek sokszor a nemzeti vagy a vallásos vagy az általános emberi ideálok köntösében szedik áldozataikat), és mint kétségtelenül az egyetlen óvószertünk az egyoldalú és éppen nem mindig kulturális és etikai értékeket erősítő „álpszichológiai“ szekták terjeszkedése és a lélektani dilettantizmusnak mindenfajta és a sajtó és az irodalom útján sokszorosan erősödő hatású káros burjánzása ellen. Mert a kultúrának rendszerint nem árt, ha valaki *matematikai* vagy *kémiai* téves „tanokat“ hirdet, de igen erősen árthat és *valójában* árt is, (így Amerikában, Szovjetországban), ha az emberi *lélek* fertőződik meg és inog meg bizonyágaiban, etikai, szociális, nemzeti és vallásos értékeiben.

Az a nemzet állja meg legjobban a maga harcát a békében — sokszor még a fegyveres háborúkban is —, amelyik a polgáraiban rejlő lelki értékeket a legjobban tudja fejleszteni és, minden értékének a maga helyén való felhasználásával, *értékesíteni*, de legeslegelőbb helyesen *felismerni*.

*

Ezért a *magyar nevelés* érdekei, valamint a *szellemi életszínvonal emelése*, de egyúttal az egész magyar *nemzeti megerősödés és fejlődés* legelsőlegesebb létérdekei is egyaránt megkívánják, hogy hazai talajon a lélektan művelése minél *erőteljesebben* indulhasson meg, hogy a helyes lélektani belátások minél szélesebb körben *terjesztessenek*, hogy a gyakorlati életben hasznosítható *exakt lélektani vizsgálatok*, így a *pszichotechnikaiak* is minél nagyobb sikerrel legyenek fejleszthetők és értékesíthetők.

B)

A következőkben a lélektani ismeretek gyakorlati hasznosításának az *alkalmazott lélektan* némely területéről vett példáit adjuk.

(Benedek*:) A *gyakorlati elmegyógyászat* nagy hasznát vette a

* V. ö. „A pszichológia jelentőségéről“. M. Psych. Szle, 1931. 3—4, 3 s köv. l.

lélektan által kidolgozott *értelmesség-becléseknek* is. — Immár 4 évtizede annak, hogy *Catell* (1890) sorozatszerű vizsgálati próbákat, ú. n. „Test“-eket vezetett be, amelyekben az *érzékelést, észreveget, érzékleti ítéleteket*, érzéki benyomásokra vonatkozó *emlékezést* és *mozgási teljesítményeket* sok módszerrel, de *egy* eljárásban tette vizsgálat tárgyává. *Münsterberg, Jastrow, Binet* és *Henri*, majd *Simon* nyomán a szellemi összkép rekonstruálására törekvő vizsgálatok kiszélesedtek és a környéki működések területéből az *egyéniesség* központi magjai felé is közelebb jutottak, mert a kísérleti vizsgálatokat próbákkal egészítették ki, amelyeknek egyrészt ú. n. krónikus tüneti értéke nagyobb volt, amelyek másrészt nemcsak mennyiségi különbségek felderítésére voltak alkalmasak, hanem a szinguláris sajátságosságokat is inkább felszínre hozták. Így a *képzelő erő-, akarathangsúly-, morális- és esztétikai érzésekre* is optimálisnak tartott „test“-ek keletkeztek. Azáltal pedig, hogy a „Test“-lélektan a praktikus érdekeknek szolgálatába lépett, az alkalmazási területek, szerzők és iskolák szerint extrapolatio útján nyult el a vizsgálati sorozat és alakultak ki a komplexebb *intelligencia-vizsgálatok*, amelyek a tapasztalati és mnemonikus ismeretek birtokállományának és a teljesítés erőtani viszonyainak megállapításán felül a *szellemi munkaképesség maximáinak* meghatározását vették célba. Ezek az életkorral konvariábilis próbák elsősorban a *pedagógusnak* jöttek segítségére, mert az iskolai tömegoktatásban a *graduált értelmi tagolódás* elvének érvényesülését megkönnyítették, továbbá a *speciális képességnek kiválasztására* ösztönöztek és a *differenciális fejlődés-problematikához* adatokat szolgáltatottak. A „Test“-kombinációk alkalmasnak bizonyultak a *normálisnál fejlettebb képességű gyermekek és fiatalok* vizsgálatára, — kiegészítve az iskolai vizsgálati és megfigyelési eredményeket.

A lélektani tömegvizsgálatok nem ritkán a *beszédfejlődés* mozzanataira, továbbá *genetikai gyermekpszichológiai* problémákra is reávilágítanak, így a kombinációs műveletek vizsgálatára vonatkozó kiegészítési feladatokat Minkus és Stern lélektanilag termékenyebbé tették azáltal, hogy csak egy bizonyos korosztályhoz tartozó logikailag egyminőségű szavakat hagytak ki; *O. Lipmann* pedig a kötőszavak kihagyásával azt célozta, hogy a kiegészítő-szavak különböző gondolategységek közti relációt juttassanak kifejezésre. A hiányok az okság-, összehasonlítás-, az időbeli részarányosságnak logikai kategóriáihoz tartoztak. Ezen vizsgálatokból más értékes eredményeken kívül kitetszett az is, hogy a 3. életévben, vagyis a mellékmondatstádium kezdetén a temporális mondatformák mellett a kauzális alakok (de nem az előbbiekből) fejlődnek ki (a consecutivak hiányával). Kauzális viszonyokban az ok iránt a gyermeki psyche nagyobb érdeklődést árul el, mint a következmény és cél iránt.

Az ilyen megállapítások és a „Test“-pszichológia általában az *elme gyógyászatnak* is nagy segítségére vannak. Egyrészt a veleszületett és szerzett *értelmi fogyatékségek* eseteiben bizonyos

rang-rendbe való osztályozást megengednek és ezáltal az értelmi dekompozíció összehasonlítására alapot adnak, másrészt ugyanazon egyéneknél az esetleges progressziók fokára következtetni engednek. — Amióta a *paralysis progressivának* fertőzőses kezelése kapcsán a remissziók tetemesen megszorodtak, azóta mint *Ranschburg*, majd *Kaufmann* s mások, úgy mi is minden esetben összehasonlító vizsgálatokból kísérleljük megállapítani a javulások fokát. E célból a *Binet—Simon*-, *Éltes*-, *Rossolimo*-, *Ranschburg*-, *Ziehen*-, *Ebbinghaus*-, *Heilbronner*-, *Masselon*-, *Finkh*-, *Anton*-, *Hartmann*-, *Henneberg*-, *Müller*-, *Ganther*-féle próbákat szoktuk alkalmazni, amelyeket kivihetőségük esetén egyenként *zártosztályi vagy pszichózisra gyanus betegeinknél*, klinikánk fennállása óta (1921), majdnem kivétel nélkül hasznosítottunk.

Kétségtelen, hogy a differenciális lélektan a pszichiátriában fontos gyakorlati kérdések megoldását segítette elő. Módszereit az értelmességfeleségekre, érdeklődés-irányokra is figyelemmel alkalmazva, — azok az *elmegyógyászati körjelzést*an gazdagodását jelentik és értékítéleteink exaktabb formulázására eszközt nyujtanak.

Nem jelentéktelen az a segítség, amelyet a kísérleti pszichológia a *törvénykezésnek és törvényszéki elmekörtannak* nyújtott a *vallomástétel* értékének kutatása által. A figyelem ébersége, terjedelme, az észrebevés, megjegyző- és reprodukálóképesség, a térnek, időnek beclése, a *sugalmazhatóság* módszeres vizsgálattal állapítottak meg. Idevonatközoán *W. Stern*, *Jaffa*, *Sommer*, *Ranschburg*, *Bernstein*, *Bogdanoff*, *E. Bernheim* és mások példái után számos közlés látott napvilágot. Optikai és akusztikai benyomásokra adott reakcióknak ideje, az exponált megfigyelési ingertárgyak újrafelismerése, vetített diaposzitiveknek felfogása és reprodukálása, szcénás arrangement-oknak, élénk, váratlan indulatokat produkáló jeleneteknek leírása szolgáltatta a kiterjedt kísérleti anyagot. Ezekből kitetszett, hogy még a normális tanuk nem csekély százalékánál is megvan a tendencia az expanzivításra, szubjektív hozzáadásokra, *logifikációs kiegészítések*re és a kérdés-feltevés által való szuggesztív befolyásolhatóságra és pedig úgy negatív, mint pozitív szubstanciális értelemben. A gyermek- és öreg egyéneknél a sugalmazható kérdések kihatása a vallomástételekben fokozottnak látszott.

A kis időbeli és kiterjedési értékekre nézve nem ritkán találkozunk túlbecslésekkel; időértékeknél különösen akkor, ha azok alatt *affektíve erősen színezett* élmények keletkeztek. Hasonlóan ehhez, az ideggyógyászati praxisban is az *epilepsziás* rohamok drámai lefolyásának idejét a hozzátartozók majdnem kivétel nélkül túlértékelik. *Debilis*, *imbecibilis* és *alkatilag kevesebbértékű* egyének úgy az észrebevés és felfogás, mint a reprodukció fogyatékosága miatt — úgy negatív, mint pozitív adathibák révén — rendkívül deformált vallomásokot tehetnek.

A kriminál-pszichológia, methodologiai gondossággal össze-

gyűjtött jelentős anyagra támaszkodva, már több mint 2 évtized óta sürget *reformokat a büntető-perrendtartásban*, amelyek a *vizsgálóbíró* hatáskörének kiterjesztésére, a *tanúk* tanuzásképeségének értékelésére, kísérletlélektani vizsgálatára, a *főtárgyalások* tanukihallgatásainak módszertanára, a szuggesztív és ú. n. keresztkérdések eliminálására vonatkoznak. Törvényszéki elmeorvosi gyakorlatunkban az a véleményünk alakult ki, hogy büntető-perekben, főbenjáró deliktumoknál, polgári perekben pedig nagy horderejű esetekben — az *elmeszakértői vizsgálat* a tanúk megbízhatóságára, reprodukciós képességük hűségére etc., *ki volna terjeszthető*.

A magánjogi esetekben még olyankor is, amikor tulajdonképeni pszichotikus képződmények nincsenek jelen, a lélektani elemzés a *cselekvőképesség elbírálásában*, úgy a bírónak, mint a szakértőnek jelentős segítséget nyújthat. Így a magyar magánjogi-törvényjavaslat reformjával kapcsolatban nemrég indítványoztuk, hogy az ú. n. „*jogellenes fenyegetés*“ (Magánjogi törvénykönyv 1006 1007. §-ai) esetében az elmeorvos-szakértő rendszeresen hallgattassék meg még az elmebeli normalitás eseteiben is. A jogellenesen fenyegetett fél szerződési akarata szerintünk csak úgy volna elbírálandó, ha a szakértő elemző vizsgálata és az előzményi adatok ismerete a jogi értelemben vett „*lelkikényszer*“-nek (*vis compulsiva*) *nagyságát* megközelítően lemérni eügedné. Míg egy neuropathiásan öubizonytalan, — az *elégtelenség érzése és túlkompenzációs törekvés* által teremtett lelki helyzeteknek ellentétpárja között ingadozó egyénnél már kevesebb érzelmi-és akarathangsúllyal jellegzett befolyások is, a kritikai gondolkozásnak bénítása tekintetében, korlátlan effektusra számíthatnak (l. a Kretschmer-féle hypobuliás mechanizmusokat), addig kevésbé impresszionábilis, fegyelmezett, logikus és dologilag igazodó „*érett*“ gondolkozás mellett még sokkal durvább hatások sem iktatják ki a jogügyleti akaratot. Ez esetben tehát tulajdonképeni elmeorvosi tapasztalat helyett *lélektani mérlegelés* szolgál felvilágosítással a jogász és szakértő-orvos számára.

Eppígy az *aphasiáknak* eseteiben is, amikor az elmebeli épség mellett a kérgi beszéd-mechanizmus súlyos zavara az *értelmi* műveletek lefolyását is nagy fokban gátolja. Ilyenkor az egyén az elmebaj jelensége nélkül is társítási műveleteiben kifejezetten alterálva lehet. Itt utalok többek között azoknak a véleményére, akik szerint a világos tudathoz általában az ú. n. *helső* beszéd reflexköreinek együtthangzása szükséges (l. Kassowitz, Kirchhoff). A fogalmi gondolkozás megváltozása ilyenkor, különösen ha nem egyéni, hanem kollektív és elvont fogalmakról van szó, abból következik, hogy a parciális tárgyi képzeteknek a beszéd-komponensekkel való egybeolvadása és az utóbbiaknak szimbólumokként való felhasználása lehetetlenné válik. Az értelmi műveletek ilyenkor *meglassábbodtak* és a gondolkozási cél elérésében *bizonytalanok*. Minél összetettebb ítélet-

asszociációkról van szó, az értelmi fogyatkozás annál szembe-
tűnőbb. Ezen nem ritka esetben ismét lélektani ismeretek
engedik megítélni a cselekvőképtelenség jelenlétét és fokát.
És a lélekbúvár annál inkább jut szerephez az egyes jog-
nyilatkozatok értékének megítélésénél, minél inkább jut ér-
vényre az elemző reduktív álláspont a pszichoszintetikus beál-
lítással szemben.

Már 1922-ben az elmeorvosok értekezletén és azóta több
ízben hangsúlyoztuk a *bírák és a jogi képviselők lélektani kiképzésé-
nek szükségét*, miután csak így remélhető a kölcsönös megértés
fokozásán kívül az, hogy a jogász a lélektan- és kóreléttannak
működési határait jobban lássa, a feladatokat ehhez mérje és
így talán az eredményeket is jobban értékelje.

A *bűnözés* jelenlegi fokozódásának kérdésére is a néplelek-
tan adhat feleletet.

Lélektani magyarázatnak hozzáférhető továbbá egy saját-
szerű jelenség a bűnözés terén. A háború utáni évtizedben svéd,
osztrák, német kriminológusoknak munkáiból és saját tapasztalatainkból megállapíthatjuk, hogy a szociális hajótöröttek abból
az új generációból kerülnek ki, amelyet a háború és a háború
utáni idők formáltak sajátyszerűvé. Így a háború alatti ember-
hiány minden munkakörben az értékekben gyenge vagy még
fiatalkorú, előképzettség nélküli egyéneknek nagy tömegét jut-
tatta jövedelmező munkakörhöz és ezzel túlkorán nagyfokú
önállóságához, akkor, amikor még jellemfejlődésük nevelésre,
irányításra szorult volna, hogy elnyerhesse azokat a szociális-
pszichikai direktívákat, amelyek mint „altruisztikus“, „nemes“,
„szép“, „jó“, „igaz“ diszpozíciók a lelket a közösségbe való
beilleszkedésre „plasztikusan adaptációképessé“ (Forel) teszik.
Az etikai reáépítettségnek ezzel a hiányával jellemzett egyének
elsősorban mondanak csődöt abban az életforgatagban, amely
még a tökéletesen fejlett jellemzilárd személyiségnek szociális
használhatóságát is erősen próbára teszi.

Lélektani ismeretek teszik lehetővé a *gyermeki lelki élet kiala-
kulásának* megfigyelését. Minden szülőre különös érdeklődéssel kell
hogy bírjon, hogy az *egyes képességek mely időpontban* törnek fej-
színtre. A normális csecsemő anyja emlőjét már az első 2—3
napban meg tudja találni. A 4. héten belül már éles hangú foly-
tonos sírás jelentkezik reakció gyanánt. Mosolyogni a 3. hónap-
ban, könnyelválasztással sírni a 8—9. hónapban tud a gyermek.
Az első héten fényre, hangingerekre primitív visszahatásokkal
felel. A 2. és 3. élethónapban szemével már mozgó tárgyakat
is fixál és a hang irányát felismeri. Édesanyját már a 6. hónap-
ban az idegenektől megkülönbözteti. A 4. hónaptól kezdve éb-
renlét idején állandóan figyel. A 2. év elején már az első beszéd-
és járási kísérleteket végzi, miután már a 6 hónap óta egyes
hangokat utánozni próbál. *Lechner* szerint a 7. és 9. hónapban

már, mint legelső önálló jelleggel felruházott érzelem, a bámulat és félelem érzelme jelentkezik.

A vonatkozó kísérletekben különös gonddal észlelték a *zavaró*-ingerek hatását. Az észlelésekből kiderül, hogy az első év folyamán mindinkább célszerűvé fejlődő elhárító mozgások alakulnak ki. A testrészek célirányos felhasználását igénylő helyzetekben, a nehézségek leküzdése az első félév után veszi kezdetét. A csecsemőnél az idegenszerű ingereknek indulathatékony-sága nagyobb, mint ismert ingereké. Az új benyomások, az első megjelenés idején, majdnem kivétel nélkül negatív indulatot váltanak ki; ismételt behatás az ingerek egyrészére a 2. élethó után átcsapást eredményez. A mimikai mozgásra adekvált visszahatás az 5. hónap után kezdődik, míg előbb a csecsemő csak a tekintetre, de nem a kifejező mozgásra reagál. A 2—8. hónapos gyermekekre a környezetben elhangzó sírás már szuggesztíve hat, de a tulajdonképeni társadalmi kontaktus csak a beszéd uralásának idejétől alakul ki. Kis gyermekek, Wislitzky megállapításai szerint, gyermekotthonokban egy órán belül átlag 16-szor vesznek részt csoportképződésben. A játékok kiviteli módjának értékelése, a figyelemösszpontosítás és eltéríthetőség a játék alatt hasonlóképen predilekciós életkorhoz igazodik.

Lélektani kísérletek világították meg a *pedagógus* számára, hogy a *reprodukciós* folyamatok nemcsak az alkotott asszociációktól, hanem a felmondási szándéktól, a figyelem tényétől, a belső sorképtől, az érdeklődésnek az egészre vagy a részekre való irányítottságától függenek. Ezek mutatták meg a relativ, egocentrikus és „topomnesztikus“ lokalizációnak, a Ranschburg-f. homogén gátlásnak, a generatív és effektuális gátlásnak, az ú. n. „segítéseknek“ és „subsidiárius“ képeknek szerepét a tanulásnál (Buschemann, Gamble, Ebert, Meumann, G. E. Müller). A konvariabilitás hiánya a mechanikai emlékezési-próbák és az életkor között, tovább ezek eredményeinek bizonytalansága a 13. életév után, meggyőzött bennünket arról, hogy a mechanikai emlékezés nemcsak a tulajdonképeni intelligenciának konstituensei közé nem számítható, de annak egyik előfeltételeként sem tekinthető. A szintetizáló és elemző lélektani módszerek az individuális képességek minőségi és mennyiségi megállapítását engedték meg. A mérő, pszichotechnikai módszereken kívül, amelyek az egyes teljesítmények nagyságából bizonyos előképzettségeknek jelenlétére, fejlettségi fokára engednek következtetést, az összetettebb egyéniség-próbák (Jerkes, Moede, Lipmann, Bogen etc.) nyújtanak betekintést a sajátképeni gondolkodási műveletekbe és az intelligenciátényezőkhöz, nemkülönben a személyiség némely szerkezeti és minőségi tulajdonába, végül eszközt és „substratumot“ szolgáltatnak az ú. n. „pszichomechanikai profil“ (Rossolimo) rekonstruálására és a pszichogrammok megrajzolására.

A lélektani kutatás a *gyógypedagógiai* gyakorlat számára

elveket, mértékegységeket, törvényszerűségeket állított fel. Az emlékezés, felfogás, figyelem, fogalomkörök vizsgálatára Ranschburg által kidolgozott metódusok a gyógypedagógus számára nagy segítséget jelentenek. A segítő-iskolák szervezetének egészségesebb tagoltsága és kezelése is a minél exaktabb és kiterjedtebb lélektani vizsgálatoknak rendszeresítésétől várható. A gyengeelműjűekre vonatkozó gyógypedagógiai nevelés fontos adatokat köszönhet a pszichológiának. Az utóbbi összehasonlító vizsgálatok révén segített megállapítani az értelmi fogyatékoságok fokozatai között fekvő határokat (Bösbauer, Stern, Chotzen etc.), amelyeknek megvonását a gyógyoktatás fontos gyakorlati szempontjai követelték és amelyek prognózisállítást is lehetővé tesznek.

Kísérleti-lélektani vizsgálatok (Boenhoffer, Ranschburg és mások) engedték felismerni, hogy normál-tehetségű gyermekek züllött életmód mellett az ú. n. *szociális gyengeelműségnek* kiesési jelenségeit mutathatják, amely tüneti-képet rövid gyógypedagógiai „dresszura” már visszafejleszthet. Az *elmegyengedés és korlátozottságnak korai diagnózisát* az értelmességvizsgálatok tetemesen megkönnyítik. Lényeges hasznót jelent ez a gyógypedagógiai nevelés korai bevezetése miatt; ugyanis ezáltal a rudimentär fejlettségű hajlamok, képességek gyakran javíthatók, míg a nevelés elhanyagolásával vagy késedelmével azok teljes sorvadásnak indulnak. Mint a debreceni idegklinikán Máday által eszközölt vizsgálatok is mutatják, a gondos értelmességmeghatározások a segítőiskolák növendékeinek kiválasztásában is lényegesen támogathatják a pedagógust.

Véleményünk szerint egyelőre legalább minden középiskolában *1 vagy 2 lélektani ismeretekkel bíró tanerő* volna kiképezendő a munkaalkalmasság vizsgálatára és pedig figyelembeveendőek volnának a pszichotechnikának nemcsak a részlet-funkciókra: a reakciós kísérletekre, figyelem- emlékezetpróbákra etc. vonatkozó eljárásai és a pszichometriai mérték-fogalmak, hanem a megadott helyzetbe való beleéltnitadás, a F. Giese értelmében vett egyéni alkalmazkodó-képesség a feladatban bentfoglalt célhoz. Az ilyen kötelező kiképzés központilag történhetné (pl. a Dr. Schnell által vezetett Gyógypedagógiai Lélektani Laboratóriumban). A vizsgálatoknak ilyen értelmű decentralizálása mellett a vizsgálatot eszközöző tanár az előrement fejlődési periódusnak, a hajlamokat, készségeket bizonyító, minősítő előzményi adatoknak is közvetlenebbül jutna birtokába.

(Boda:) Szabad legyen e ponton külön felhívunk a figyelmet az ú. n. *tehetség-vizsgálatokra* és diagnózisokra, amelyek legelőbb Amerikában, majd különösen Németországban folytattnak nagy buzgalommal és gyakorlati haszonnal. *W. Stern* már 1916-ban erőteljes szavakkal panaszolja, hogy mily keveset tudunk — szemben anyagi természetű nyers-javainkról való ismereteinkkel — *szellemi nyersanyagainkban* rejlő kincseinkről és

hangoztatja azokat a követelményeket, amelyek abból a különösen a világháború után érezhető szükségletből fakadtak, hogy ma „ember-ökonomiát” kell üznünk. Egy-két ilyen követelmény — amilyeneket mi magunk is több ízben hangsúlyoztunk —: „Die richtige, d. h. den Fähigkeiten entsprechende Verteilung der Menschen auf die Berufe, die Verwertung jeder Begabung an derjenigen Stelle des rationalen Schaffensprozesses, an der sie ihr Besten leisten kann, andererseits die Verhinderung schmerzlicher Talentverkümmierungen und falscher Berufswahlen“. E kérdések etikai-szociális és gazdasági jelentőségét felesleges lesz hangsúlyoznunk, inkább a tehetségvizsgálatok pedagógiai-szociális jelentőségére hívjuk fel a figyelmet. Egyfelől a magasabbfokú iskolákba a nagyobb szellemi képességekkel rendelkezők volnának elsősorban felbocsáthatók — természetesen: az értelmi képességek vagy a szociális tehetségek nem lehetnek *egyedül* irányzó tényezők: gazdasági, szociális és egyéb tekintetek, továbbá akarati tényezők, érdeklődés, temperamentum, — jellem-vonások stb. is figyelembe veendőek —, másfelől a magasabbfokú intézeteket meg kellene szabadítani az oda nem való tanuló-anyagtól, ezentúl pedig — *okulva* a vonatkozó eddigi kísérletek fogyatkozásain („Begabenschule“) is — a különösen a tehetségesek számára más, *nekik* megfelelőbb tanítás és nevelés volna intézményesen biztosítandó. Ha több okból is nem helyesíthető az az amerikai vállalkozás, amely *egyedül* intelligencia-vizsgálatok (Stern-féle „intelligencia-kvóciens“) eredményei alapján (Kalifornia) választott ki 250.000 gyermekből kb. 600 legtehetségesebbet ($IQ > 140$), hogy azokat államköltségen készítse elő a *legmagasabbfokú intelligenciát követelő legmagasabbrendű hivatásokra*, egy kiválasztott szellemi felsőréteg kialakítására, föltétlenül helyes az a követelmény, hogy nemcsak a *szellemileg vagy egyébként fogyatékos* gyermekek, (a „Sorgekinder“) érdemlik meg a külön oktatást és nevelést, de jól felfogott közérdekből még inkább megérdemlik, hogy *külön gondoskodás* tárgyaivá váljanak, a normálisnak *felette* álló tehetséges gyermekek, a társadalom „Hoffnungskind“-jei.

(Benedek:) Mint már fent utaltam erre, az elmefogyatékosoknak gyógypedagógiai kezelése csak akkor biztat sikerrel, ha a lehetőség szerint korán indul meg. Ezért szükséges a gyógynevelés predilekciós idejében, hogy a korai diagnózist a szülői megfigyelések támogassák: a gyermek érzékelő, emlékező képességére, figyelő készségére, az értelmi tőke gyűjtésére nézve. Mindez igazolja, hogy mennyire kívánatos a lélektani ismereteknek minél szélesebb körben való terjesztése. Erre a szükségességre, az életkibontakozásnak idejével szemben, a *visszafejlődés* időszak is bizonyító példát nyújt.

Pszichológiai ismeret teszi érthetővé az *agykorral* kapcsolatos *személyiség-fejlődést*, illetve *jellemváltozást*. Mint ismeretes, az új benyomások *asszimilálásának* nehézségeivel, a lelki *rugalmasság*

lefokozódásával, párhuzamosan a *kezdeményezőképeség* hanyatlásával, a köznapi munkasablonok, a szokványos, szinte *mechanizált tevékenységi formák* mindinkább előtérbe lépnek. Az affektív *ingerlékenységnek tompulásával*, a *megjegyzőképeség* csökkenésével a szenilis egyén mind kevesebb friss emlékezeti anyag felett rendelkezik és így a rég szerzett emlékdiszpozíciók relatív túlsúlya miatt „*laudator temporis acti*“-vá válik, sőt a fiatalkori élmények között él és öntudatát ezeknek hatása alatt meghamisítja. Az aggastyánnak *pozitív alaphangulata*, fokozott *erőérzése*, teljesítési optimizmusa nem ritkán kiemutathatóan ebből a meghamisításból táplálkozik. A normális aggoknak lélektani vizsgálatai között a Ranschburg-, Bálint- és Hübner-félék különös érdeklődéssel bírnak. A valóság formációira irányult érdeklődésnek beszűkülésével mind az *egocentrizmus*, mind a *hipochondriás introspekció* érthetővé válik. Ha a feledékenység súlyosabb fokban van jelen, az előadottakon kívül a *környezet meggyanusítása*, *hamis ítéletek* képzése is csökkenti a társadalomképességet. Láthatjuk tehát, hogy a kezdeti szenilis jellemváltozás néhány alapzavarból lélektanilag levezethető.

(Boda:) A nagy gyakorlati értékkel is bíró lélektani részletkutatásoknak egyik érdekes területe a *hibakutatás* (Fehlertorschung). Az ily irányú *exakt* vizsgálódások voltaképpen hazánkból (Ranschburg és iskolája) indultak ki és egyre szélesebbkörű kiterjeszkedésükben (pedagógia, gyógypedagógia, történelem terén [pl. okiratmásolási hibák], nyelvészet, pszichopathológia [írás-, olvasás-, számolás-, beszédhibák, elfelejtés], pszichotechnika terén [munkatechnika, sajtóhiba, autórendszám-felfogási hibák, vasuti szolgálat] stb. stb.) hazánkból továbbra is újabb ösztönzéseket és hozzájárulásokat nyernek.

(Benedek:) A munkaerőnek és anyagnak észszerű és legjobb kihasználását a legmagasabb termelési képesség mellett *racionalizálásnak* nevezzük. Az amerikából kiinduló ú. n. *taylorizmus* tudományos üzemvezetéssel azt vette célba, hogy a munkának részekre bontása mellett az egyesek a nekik megfelelő részletmunkát a legmegfelelőbb feltételek között produkálják. A lélektan az emberi erőnek kiválasztásával a taylorizmusnak segítségére sietett. Az amerikai Münsterberg után a német W. Stern, Moede, O. Lipmann és mások népszerűsítették az eszmét. A munkaalkalmasságnak vizsgálata mind az ipari, mind a hadiszolgálatra nézve megindult. A nyugati államokban új alkalmasságvizsgáló állomások keletkeztek, amelyek állami intézményeknek, magánvállalatoknak megkeresésére sorozatos vizsgálatokban győződnek meg (l. többek között E. Stern és H. P. Roloff „Hamburg. Arb. VIII. F.“) az *érzékszerveknek* munkaképességéről (nemcsak a klinikai vizsgálatoknak keretei között, hanem pl. az értékmérő megítélést jelentő szemmértéket a látásvizsgálat rendjén, a tapintásnál a felületi érdesség megérzését („sensibilité de rugueux“) is megállapítva), a mozgáskészségről, a kézügyességről (különböző

számú metronóm-ütésekre egyenes- és görbevonalakból álló alakhoz párhuzamost húzni stb.), a tér- és arányérzésekről, a térbeli elképzelés képességéről, téremlékezetről, technikai kombinációs képességről, a gyors és megbízható visszahatóképességről, a figyelem tapadásáról, eltérő ingereknek hatásáról, a fáradással szemben kifejtett ellenállásról, az általános értelmességnek fokáról.

(Boda:) A „*pszichotechnika*“ rohamos és nagyarányú külföldi fejlődésére a legjellemzőbb példákat *Németország* szolgáltatja, főképp az *ipari pszichotechnika* nagyarányú fejlődésével, amelynek főfeladatai *W. Moede* szerint: alkalmasság-megállapítás, beletanítás (*Anlernung. Schulung*) és a munkanód legjobb alakítása. Míg 1918-ban egyetlen német főiskolán sem volt még docentúra az ipari pszichotechnika számára, 10 év múlva már „majdnem minden nagyobb technikai főiskolán, éppen így egyetemek és kereskedelmi főiskolák egész sorában” tanítatják az ipari pszichotechnika, amelyet az ipari üzemek mindenféle fajtái hasznosítanak. De Németországban a birodalmi *vasutak*, a *posta*, a *katonaság* is értékesíti a pszichotechnikai vizsgálatokat (így a birodalmi vasutaknak 1928-ban 3 középponti pszichotechnikai állomása — Berlin, Drezda, München, — 23 vizsgáló állomása, több mozgó vizsgálati kocsija, több mint 80 vizsgáló tisztviselője volt s ez állomások különösen széleskörű tapasztalatot gyűjtöttek a tanonc-vizsgálat, forgalmi és üzemi hivatalnokok, pl. ranzsirozók, jegykiadók stb. vizsgálatában). Az ipari pszichotechnikára Németországban külön, középponti intézet (*Institut für Industrielle Psychotechnik*) is működik a berlini *Technische Hochschule*-val kapcsolatban és a pszichotechnikát a technikai főiskolákon előadó szakembereknek szinte mindenike, de a különféle ipari üzemekben munkálkodó pszichotechnikusok nagyrésze is a középponti intézeten „haladt keresztül“.

(Benedek:) Egyes gyártelepek maguk is állítottak fel saját üzemi érdekeik szerint dolgozó vizsgálóállomásokat. Így a *Siemens-Halske* cég. Németországban egyes, eredetileg a kísérleti pszichológia szolgálatában álló laboratóriumok is foglalkoznak alkalmasság-vizsgálattal. Így a müncheni „*Deutsche Forschungsanstalt f. Psychiatrie*“-nak *Kraepelin* által nagy gonddal berendezett és az első években vezetett kísérletlélektani-osztályán megfi-yelhetünk többek között olyan eljárásokat is, amelyek speciális ipari munkára vonatkozó kézgyességeknek, a sorozatos munkában való kitartásnak, a fáradás és munkaszünet hatásának megállapítását szolgálták. Egy másik nagyon igénybevett intézetnek: a zürichi kísérlet-lélektani és pszichotechnikai laboratóriumnak munkájába 3 év előtt volt alkalmunk betekinteni. Az ipari termelésre kihatással bíró készségekről, pszichometriás eredményekről kimerítő nyomattatott sémáknak rovatai számolnak be. A zürichi intézetben a vizsgálatot és véleményezést nem orvosok, hanem a filozófiai fakultásról kikerült lélekbúvárok végzik.

Ujabbban Amerikában és Németországban a *kereskedői talentum* vizsgálatára is laboratóriumokat rendeznek be. Ugyanezen intézetek a pályaválasztásra nézve is tanácsadók gyanánt szerepelnek.

(Boda:) A lélektani ismereteknek ugyancsak a *kereskedelmi élet* körében való hasznosíthatása tárgyában utalunk azokra az újabb stúdiumokra, amelyek között ma már széles körben művelt és hasznosított pl. az *eladás*, árusítás „pszichotechnikája“ és amelyek közül a leggazdagabb, és ma már hazánkban is eléggé intenzíven kultivált, a *reklám* pszichotechnikája.

(Benedek:) A lelki profilaxist és a képességeknek kihasználását egyformán szolgáló *pályaválasztási tanácsadás* Parsons (Boston, 1908), majd főleg *Münsterberg* óta lélektani módszertannal dolgozik. Hazánkban 1914-ben a főváros állította fel az első tanácsadó intézetet; majd többek között a fővárosi pedagógiai szeminarium foglalkozik pályaválasztási tanácsadással. Nem szorul magyarázatra, hogy a helyes pályaválasztás nemcsak az egyéni boldogulásnak útját egyengeti, hanem jelentőségteljesen nyúlik bele a társadalomnak és az államnak életébe is.

A közösségek *kollektív* életének minden mozzanata is csak az *egyes és a csoport közötti kölcsönhatások* lélektani elemzése által magyarázható meg, így: a társulási jelenségek, a vezetők kirostálódása, a vezérszereplés, a csoportnak institúciói és az egyesnek azokra való visszahatása, az ú. n. kulturalizáció ténye, amely az egyesnek értelmi fejlődésébe elhatározóan nyúlik bele, az állami beavatkozásoknak, gazdasági kríziseknek társadalompszichikai hatásai és okai, a tömegsugalmazás jelenségei, a lelki járványok, a primitív népek — szimbolumaiktól még el nem választott — fogalmainak rokonsága a schizophren elmebeteg deformált lelki tartalmaival, a kontaminációk, az egybeolvadások (I. Freud, Storch, Kretschmer, Bühler, Schilder stb.)

II.

A Magyar Psychológiai Társaság kiküldött bizottságának javaslatai.

Jelenlegi viszonyaink között is megvalósíthatóknak ítéli a Magyar Psychológiai Társaságnak a választmány és a közgyűlés által kiküldött bizottság — tagjai: Benedek László, Boda István, Hornyánszky Gyula, Kornis Gyula, Mitrovics Gyula, Pauler Ákos, Ranschburg Pál — a következő javaslatokat:

1. *Összes tudományegyetemeink bölcsészeti fakultásain* indíttassék meg, keltessék új életre, illetve erőteljesen továbbfejlesztessék, megfelelő *laboratóriumok* (kutató és vizsgáló intézetek)

fokozatos és tervszerű kiépítésével, — és esetleg mindegyik egyetemünkön más-más irányú tevékenységi körre *specializálódva* — a lélektani kísérleti munka, amely főképp anyagi nehézségek és a tanári segédszemélyzet hiánya miatt mindenütt nagy nehézségekbe ütközik.

A bizottság megnyugvással és örömmel vette tudomásul egyfelől Kornis és Pauler professzor uraknak azt a bejelentését, hogy a budapesti Pázmány Péter-tudományegyetem bölcsészeti karán az 1932—33. tanévtől kezdve — bár egyelőre szerény keretek között — a kísérleti lélektani vizsgálatok újra megindulnak, elsősorban *intelligencia*-vizsgálati irányban, másfelől Kornis államtitkár, professzor urnak azt a bejelentését, hogy a maga részéről készséggel hajlandó a tanszéke számára biztosított könyvtári járulékból évi 500 pengőt a laboratóriumi munka fejlesztésére fordítani. Erre a biztató kezdeményezésre is hivatkozva

a Magyar Pszichológiai Társaság felkéri az összes illetékes *államkormányzati* és autonóm *egyetemi* kormányzati szerveket, különösképen az egyetemek élettani, ideg- és elmekórtani, törvényszéki orvostani, közegészségtani, filozófiai, pedagógiai, esztétikai, filológiai, jogi (kriminológiai) tanszékeinek professzorait, hogy ezeket a lélektani, ill. elmetani vizsgálatokat erkölcsileg, és a lehetőség szerint anyagilag is (valamelyes évi segély vagy hozzájárulás biztosításával), tőlük telhetően előmozdítani szivesek legyenek.

2. Annak a szükségletnek fokozatos kielégítésére, amelyik abban az irányban áll fenn, hogy különböző *tanintézetek* tanítótestületeinek legalább egy-egy tagja a növendékek kívánatos iskolai lélektani megvizsgálására megfelelően kiképzett legyen,

tartassanak időnként oly *tanfolyamok*, amelyekben a megfelelőeknek ítelt vagy berendelt tanerők (tanítók, tanárok) a kellő *elméleti* megalapozottságot és a legszükségesebb iskolai vizsgálatok megbízható elvégzéséhez szükséges *kísérleti* vizsgálati járatasságot elsajátíthassák.

Ily tanfolyamok célszerűen volnának keresztülvihetők részben az *állami gyógypedagógiai- és orvos-pszichológiai intézetnek*, továbbá esetleg a *Fővárosi Pedagógiai Szeminárium* lélektani laboratóriumának, részben egyéb meglévő, jólberendezett és megfelelő vizsgálatvezetőkkel rendelkező hasonló intézményeknek (így elsősorban az *O. T. I. képességvizsgáló állomásának*) a kiképző munkába való bekapcsolása útján is.

Az egyes iskolák vagy iskolafenntartók felszó-

litandók volnának, hogy e tanfolyamokra egy-egy tanárukat (tanítójukat) kiküldjék. *Ezidőszerint* ily tanfolyamok a legcélszerűbben a *középfokú iskolák* tanárai számára volnának rendezendők.

Ezek a tanfolyamok pár éven belül lehetővé tennék, hogy rendszeresen megindítható legyen egy az *egész országra* kiterjedő nagyfontosságú *adatgyűjtés*, amelynek célja az volna, hogy az ország *minden* kiskorú lakójáról — *a*) az elemi iskolába lépés előtt (k. b. 5–6 éves korban), *b*) a középfokú iskolába lépés előtt (k. b. 10–11 éves korban) és *c*) a középiskolai felsőtagozatba lépés előtt (k. b. 14–15 éves korban) — oly *törzslap* legyen kiállítható, amelyen az *orvos* által kitöltendő részletes *testi* (test-, koponyaméreti, belső szervi, érzékszervi, öröklési, betegségi stb. — ezentúl családi, környezeti stb.) adatok mellett feltüntetendők legyenek a *lelki-szellemi higiéné* és fejlődés szempontjából fontos egyéni jellegzetességek is, így a pszicho-motorizmus jellegzetességei, megfigyelőképesség, figyelem, emlékezet, fáradékonyság, képzettypus, általános intelligencia, képzügyesség és egyéb ügyességek, sajátos képességek és tehetségek stb.; az *érzelmi* jellegnek, a társas ösztönök jellegének, az akarati sajátságoknak, esetleg a jellemre és az erkölcsi érzületre is vonatkozó vizsgálatoknak stb. adatai, vagyis egy lélektani, még kívánatosabban *egy lelki-szociális-etikai „profil“ összetevő tényezői*. E törzslap adatai az egyén szomatikus-pszichikus fejlődésének, állapotváltozásainak adataival, valamint a tanítók-tanárok szubjektív megfigyelésen alapuló ítéleteivel egyre gazdagabb tartalmúakká válhatnak. Ha ez a program Magyarországon keresztülvihető volna, az egész jövőendő államlakosságra kiterjedő oly *teljes* testi és lelki egyéni „kataszter“ állíthatnák fel, amely az egész világon *első* és egyéb államok számára mintául szolgálható lehetne.

3. Minthogy az *iskola-orvosi* intézménynek ezidőszerint még fennálló egyik igen súlyos fogyatkozása az iskolaorvosok képzésében a lélektani és elsősorban a *gyermek-lélektani* kiképzésnek úgyszólván teljes hiánya,

kívánatos, hogy *iskolaorvosok számára* is rendeztessenek oly *lélektani kurzusok*, amelyeken, megfelelő lélektani elméleti alapismeretek mellett, a lelki higiéné általános kérdésein kívül (pl. az érzékszervek épsége, fáradékonyság, a környezet lelki hatásai stb.) a növendékek iskolai és házi munkájának, a tanulásnak, a tanári feleltetésnek stb., ezentúl természetesen, a *gyermek- és ifjúságlélektannak* főbb eredményei is tárgyalassanak.

4. Kívánatos, hogy a leendő *iskola-orvosok*, de a leendő *orvosok* általában is,

már az egyetemen, az egészségügyi kollégiumokkal kapcsolatban a lelki és szellemi higiénié tárgyköréből megfelelő előadásokat hallgathassanak.

5. Intézményesen biztosítandó volna, hogy egyfelől

összes egyetemeink orvosi fakultásain *ténylegesen hallgatható* legyen, lehetősen a megfelelő taneszközök (kellően felszerelt intézet vagy laboratórium) által támogatottan előadott orvosi *lélektan* és hogy, másfelől, *kötelezővé* tétessék, hogy az orvostanhallgatók a) az *ideg és elmekórtani* studiumokkal kapcsolatban, illetve azokkal párhuzamosan lélektani kollégiumokat is hallgassanak és hogy b) a lélektani ismeretekből *megvizsgáltassanak*.

6. Kapcsolatosan a jogi oktatásnak aktuális reform-kérdéseivel is,

kívánatos volna, hogy egyetemeink *jogi fakultásain*, — elsősorban a *bíró- és ügyvédképzés* tökéletesítésére, — biztosítsák *lélektani kollégiumok hallgathatása*, sőt hallgatási *kötelezettsége*.

7. Kívánatos, hogy különös tekintettel a *pszichotechnika* és *pszichotechnológia* nagy gyakorlati kulturális jelentőségére (ma már hazánkban is több mérnök tevékenykedik képességvizsgálati és egyéb pszichotechnikai intézetekben, akár mint konstruktőr, akár mint vizsgálat-folytató),

a leendő mérnökök a *műegyetemen* is hallgathassanak megfelelő lélektani és főleg a pszichotechnológia körébe vágó előadásokat.

8. Kívánatos, hogy egyetemeink, tudományos (filozófiai, pedagógiai, társadalomtudományi, közgazdaságtudományi, filológiai stb.) társulataink, de esetleg irodalmi társulataink is,

hirdetendő *pályatételeik* között *lélektani* tárgykörből vett nyilvános pályázatokat is hirdessenek, hogy e pályatételek által is felhívassák a nagyközönség és a kutatók érdeklődése a lélektani tájékozottság nagy kulturális jelentőségére.

9. Kívánatos volna, hogy

felállítsák oly *középponti lélektani intézet*, illetve hogy az *egyetemekkel kapcsolatos lélektani laboratóriumok*

fejlesztessenek ki oly intézetekké, amelyek egyik legfőbb feladata az volna, hogy megfelelő *kiképzést* adjanak a különböző lélektani vizsgálóállomásokon működő kutató egyének számára

és ily módon lehetővé tegyék, hogy a nem állami ipari, kereskedelmi, közlekedésügyi stb. vizsgáló-állomásokon is megfelelő lélektani képzettségű és a kívánt pszichotechnikai vizsgálatokra valóban képesített egyének legyenek alkalmazhatók.

Az ily középponti intézetek mintegy *teoretikus középpontjai* volnának az egyéb vizsgálóállomásokon is folyó munkának, ez állomások számára *vizsgálati módszereket* dolgozhatnak ki, s reájuk *irányító hatást* gyakorolhatnak, azok vizsgálati eredményeit szükség esetén *felülvizsgálhatnák*. E sokszerű feladatok elvégzéséhez meglévő vagy kifejlesztendő *egyetemi* intézeteink foghatnának hozzá, legalább egyelőre *a már a második paragrafusban említett vizsgáló-intézetek munkásságától* is támogatottan.

A kérdés gyakorlati megoldása külön megtárgyalást kíván; magának a pszichotechnikai *kiképzésnek* feladata azonban nyilvánvalóan oly feladat, amelyiknek végzése *haladéktalanul megindítható* volna.

III.

Kiegészítő megjegyzések a fenti javaslatokhoz és távolabbi követelmények.

(Boda:) 1. Azzal a már régen megindult és egyre erősödő irányzattal szemben, amely nemcsak a *nyugati* államokban, de az *„utódállamokban“* — így még *Romániában* — is, a lélektan elméleti és gyakorlati jelentőségének felismerésével, arra vezetett, hogy az egyetemeken és egyéb főiskolákon a lélektan fejlesztése céljából *tanszékek*, ezek mellé pedig *kutató intézetek*, kísérleti laboratóriumok és vizsgálati állomások állítottak fel, hazánk — e ponton a tudományos *haladás irányától teljesen elkülönülő szigetként* — a világháborút követő összeomlás óta egészen a szegedi egyetem pedagógiai-lélektani tanszékének megszervezéséig *egyetlen egyetemén* se bírt lélektani tanszékkel és ilyenek mellé rendelt lélektani intézetekkel.

A *tudomány-egyetemnek* lehetően *minden* jelentős tudomány-szakban *meg kell adnia* hallgatói számára a *kornak megfelelő* kellő

tudományos kiképzés lehetőségét. Nem lehet ma már vitás, amint az előbbiek utaltak reá, a lélektannak rendkívüli jelentősége. *Szégyenkezniünk* kellene azonban, ha az egyetemi képzésre vonatkozóan imént hangsúlyozott alapvető követelménynek még sokáig állana fenn éppen a magyar egyetemeken, és *legelsősorban a budapestin*, az a súlyos sérelme, amelyik — a viszonyok kényszerítő körülményeinél fogva — a lélektani *kutató tudósképzés* tekintetében ma még fennáll. Mert hisz pl. azzal az irányzattal szemben, amely minden egyéb valódi, sőt csak névleges „kulturállam” egyetemein a lélektan számára egyre nagyobb súlyt biztosít, Magyarország vezető egyetemén, a budapestin, az általános tudományos fejlődés irányával pontosan ellentétes, *visszafejlődési* tünet állandósult: az összeomlás előtt megvolt és betöltött *lélektani tanszék eltöröltetett* és mind-máig újja nem szerveztetett.

És éppen *olyan* korban áll fenn ez a helyzet, amelyben *különösképpen* nagy jelentőségű volna egy nemzeti *lelki* átformálódás, egy nagy — a modern magyar állami élet és boldogulhatóság követelményeinek megfelelő — lelki átalakulás és egész kormányzatunknak, egész kulturális és tudományos életünknek (beleértve gazdasági életünket is) az állampolgároknak és a külföldi irányadó körökben hatékony *lelki* tényezők helyesebb ismeretén és *teljesebb respektálásán* épülő revíziója. Új irányokban kell orientálódnia a magyar életnek: ám a kívánatos és szükséges fejlődésnek se tárgyi, se személyi *lelki* kritériumai iránt nincs meg hazánkban a kellő érdeklődés és a komoly *tudomány* a maga részéről csak *igen-igen keveset* tett még a lelki feltételek roppant jelentőségének feltárására és még kevesebbet e jelentőségnek a művelt osztályok és az *intézőkörök* köztudatában való felismerésére és respektálására.

Egy — és főképp az *egyetlen* — lélektani tanszék megszüntetése nemcsak azért káros, mert egy külföldön hatalmasan fejlődő és óriási kulturális jelentőségű tudományág fejlődése elé vettetett általa *mesterséges és igen hatékony fejlődést-gátló tényező*, de káros lett azáltal is, hogy — az egyetemi *középponti irányítást nélkülözve* — hazánkban a lélektan könnyen válhatik olyan egyének, sőt csoportok szabad portyázó területévé, akik, ill. amelyek a megfelelő komoly lélektani kiképzettségnek, felkészültségnek, az objektív tudományos vértetnek híjával foglalkoznak lélektani ismereteknek a maguk javára való hasznosításával. Ezzel a helyzettel szemben nem lehet elegendő orvosság az a különben igen örvendetes újabb keletű bölcs intézkedés, amellyel *Szegeden* egyetemi pedagógiai-lélektani tanszék és intézet szerveztetett. Eltekintve attól, hogy a *szegedi* egyetem bölcsészeti karának megértése nem teheti jóvá a budapesti egyetem egy még fennálló súlyos fogyatkozását, *sajátos* okok *legelsősorban* éppen a *budapesti egyetemi lélektan tanszékének visszaállítását* kívánnák meg: 1. a budapesti egyetem *legnagyobb egyetemünk*: a lélektani képzésnek *itt* való esetleges fogyatékosága tehát a *legnagyobb magyar*

hallgató tömeget hagyja igen jelentős tekintetben kiképzetlenül, fogékonyság, érdeklődés, ismeretek és megértő belátások kifejlesztése nélkül. 2. A középponti egyetemi irányításra a legnagyobb sajátosan *gyakorlati szükség* is nem Szegeden, de Budapesten van: a káros dilettantizmus, a kellő képzettség és komolyság híján való lelki „tanácsadások“, „analizisek“, stb. legnagyobb veszélye éppen Budapesten fenyeget. 3. Végül azért is szükség volna Budapesten középponti egyetemi intézetre és irányításra, mert Budapesten kínálkozik a legtöbb alkalom a lélektani ismeretek *gyakorlati alkalmazására* is, nemcsak pedagógiai, gazdasági, belső kormányzati stb. vonatkozásokban, de főleg az egyre nagyobb jelentőségre jutó ú. n. *pszichotechnikai* vizsgálatokban is. Ezek az utóbbi vizsgálatok ma még hazánkban nem egyszer kellően ki nem képzett egyének irányításával és munkájával folynak: minthogy egyre több nagy üzem, közlekedési és egyéb vállalat, gyár, hivatal stb. érzi e vizsgálatok szükségét, ezek ezidőszerint kénytelenek azon egyének szolgáltatait venni igénybe, akik ily vizsgálatok végzésére — ha a *kellő* előképzettség nélkül is — éppen rendelkezésükre állnak. Kívánatos volna tehát a fentiek alapján is, hogy valamennyi egyetemünk bölcsészeti karán a pszichológia számára külön *tanszék* emeltessek, de ezt megelőzően is kívánatos volna, hogy a meglévő lélektani intézetek — így a *debreceni* és a *pécsi* egyetemen a *pedagógiai* tanszék tanárai által *saját* kezdeményezésre létesített lélektani laboratóriumok is — továbbfejleszthetők legyenek, egyfelől hatékony anyagi támogatással, de másfelől fizetéses gyakornokok és tanársegédi állások szervezésével is, mert a pszichológiai kísérleteknek nemcsak tömege, de megbízhatósága is az ily állások nagyobb számától is függ: így például az egyéni eltérések kiegyensúlyozása is csakis ily módon sikerülhet.

2. Sokszor hallott panasz, hogy a magyar középfokú *tanárságban* a *lélektani* érzék mind a *tanulók munkájának megítélésében*, mind az *előadás-tanítás* vagy a *feleltetés* terén, mind a *tanulók lelki problémáinak megértése* és az abba való sokszor kívánatos beleavatkozás terén, mind a *saját* tanítói és nevelő munka *tökéleteseitenni* vágyása és tudása terén általában fogyatékos és az általában pl. fogyatékosabb az elemi iskolai tanítók lélektani érdeklődésénél, érzékénél, növendékeikkel szemben bírt nagyobb megértésüknél és aktívabb-hasznosabb *nevelő* beavatkozásuknál. — Amiként már említettett: a pedagógiának a lélektan az egyik *alaptudománya*, amiből folyóan *valóban eredményes pedagógiai képzés csak a lélektani képzettségen épülhet fel*. Máig fennálló súlyos fogyatkozása (egyetemi) tanárképzésüknek (— és, némely sajátos, de ezáltal részletezni felesleges ok miatt, pl. a *felsőkereskedelmi* iskoláinak csak még súlyosabban, mint az ú. n. „*középiskolái*“-nak —), hogy általában nem vet kellően számot azzal az alaptétellel, hogy az elméleti és gyakorlati *pedagógiában való eredményes kiképzésnek szükséges előfeltétele*, hogy a pedagógiai prob-

lémákkal foglalkozó egyén, pl. tanárjelölt, lehetően már birtokában legyen — de legalább is biztos birtokába juthasson — megfelelő alapvető általános lélektani és gyermek- és ifjúság-lélektani ismereteknek és egyúttal a lélektani vizsgáló módszerek és az éppen szükséges vizsgáló eszközök ismeretének és kezelésének is. Csak így látszik megszüntethetőnek mind a tanárjelöltek nagy részétől a pedagógiai tanulmányokkal szemben tanúsított közöny, mind a kész tanárok között is szomorúan tapasztalható fogyatékos pedagógiai érdeklődés, nevelői önellenőrzés és önkifejtés. Ha ma hiányos, gyakorlati szempontból, a tanárjelöltekben a pedagógiai érdeklődés és ennek folytonos erősödése, valamint általában a pedagógiai problémák elméleti és gyakorlati fontosságának belátása, ennek legalább is egyik és bizonyára nem a legcsekélyebb hatású oka az, hogy fogyatékos bennük a pedagógiai problémákhoz szükséges lélektani előkészültség: lélektani iskolázottságuk és érdeklődésük fogyatékosága miatt hiányos bennük az az alap, amelyre a pedagógia tudományos épületét és gyakorlati problémakörét érdeklődéssel önmagukban felépíthetnék. E tény már magában rejt egy tisztán teoretikus jelentőségű jelentős fogyatkozást. A részletező kifejtés — a pedagógia és lélektan viszonyáról már mondottak után; l. 5. lap — feleslegesnek látszik: elegendő lesz talán annak az ítéletünknek hangsúlyozása, hogy ha még ma is hazánkban a külföldi államokhoz viszonyítottan oly rendkívül kevés az elméleti pedagógiának fejlesztő művelője, oka ennek igen nagy mértékben az is, hogy egyetemeinken — a lélektani képzés hiányos volta miatt — nem adatott meg a lehetőség, sőt mintegy el volt zárva a pedagógiai kérdésekben esetleg fogékony kutató tehetségek előtt is az út ahhoz, hogy magukat, a mai tudományos fejlettség igényeinek megfelelő exakt tudományos módon, a kísérleti vizsgálatokban is jártasságot szerezve, a kellő teljességben továbbképezzék.

Minden bizonnyal nagy hasznára volna mind a pedagógia tudományának teoretikus fejlesztésére, mind a középfokú iskolák tanárságának gyakorlati pedagógiai oktató és nevelő munkájára, ha megfelelő intézkedések kötelezővé tennék vagy legalább biztosíthatnák, hogy a tanárjelöltek a kellő elméleti és gyakorlati lélektani felkészültséget, az ismereteknek — amint ezt a középfokú tanárképzést szabályozó rendeletek is bölcsen célul tűzik ki — célszerű tanulmányi rendben való egymásra építettségével és a modern lélektani kísérleti módszereknek is valamelyes kezelési biztosságával (amit csak megfelelően felszerelt és vezetett lélektani vizsgáló-intézet biztosíthat) az egyetemi tanulmányok ideje alatt vagy legkésőbb „gyakorló” évükben elsajátíthassák.

